

vidijo dlje, zato ker so se napajali ob Propovem strukturalističnem vrelcu.

Milena Mileva Blažič

IZJEMNO LITERARNO ODKRITJE

Prelepa Angiola. Izgubljene sicilijanske pravljice Laure Gonzenbach.

Prevedel Jack Zipes. New York: Routledge, 2005.

Jack Zipes, eden izmed vodilnih literarnih znanstvenikov na področju pravljice, profesor za nemščino z univerze v Minesotti v ZDA, je v angleščino prevedel zbirko sicilijanskih pravljic Luise Rubini *Fiabe siciliane* (1999). Najprej je prevedel 1. del (*Beautiful Angiola*, 2003), potem 2. del (*The Robber with a witch's head*), lani pa sta izšla oba dela v integralni verziji (*Beautiful Angiola: The Lost Sicilian Folk and Fairy Tales of Laura Gonzenbach*, 2005).

Čeprav je Laura Gonzenbach objavila zbirko sicilijanskih pravljic v nemščini že leta 1870 in čeprav jih je tudi ameriški folklorist Thomas F. Crane v knjigi *Italijanske popularne pravljice* (1885) objavil nekaj, se je potem za knjigo izgubila skoraj vsaka sled, sklepajo, da je bila celo zažgana. Leta 1964 je avtoričina vnukinja Renata La Racine poskušala z objavo priklicati pomen zbirke pravljic svoje babice, toda neuspešno. Leta 1970 je tudi nemški folklorist Rudolf Schenda objavil o njih dva članka, a spet brez vidnega uspeha. Šele leta 1999 je Luisa Rubini v italijanščini objavila kompletno verzijo z uvodom in anotacijami. Žal niti ta integralna objava v Evropi ni zbudila večjega zanimanja. Šele s prevodom v angleščino, s predgovorom in anotacijami Jacka Zipesa je zbirka dobila po-

membno mesto. Po Zipesovem mnenju je ta zbirka pravljic kakovostnejša in pomembnejša kot zbirka pravljic bratov Grimm. Sicilijanske pravljice L. Gonzenbach so zapisane s stališča ženske in v visoko kultiviranem jeziku.

Folkloristka Laura Gonzenbach je bila rojena v bogati protestantski švicarsko-nemški družini v Mesini na Siciliji leta 1842. Tako kot njeni sorojenci je bila deležna izobrazbe v privatni šoli. Ko je bila stara pet let, ji je umrla mati, nato je zanjo skrbela sestra Magdalena, ki je bila izredna ženska – zelo svetovljanska, izobražena in napredna. Laura je že v otroštvu govorila štiri jezike (nemško, francosko, italijansko in sicilijansko), igrala je več instrumentov in znala na pamet številne antične pesmi. Žal takrat ni bilo možno, da bi ženske študirale na univerzi, zato so sestre Gonzenbach imele salon, udeleževale pa so se tudi neformalne izobrazbe v drugih salonih, kjer so srečevale umetnike ter razpravljale o umetnosti in položaju žensk. Takrat se je v salonih začelo razvijati pripovedovanje zgodb. Laura se je poročila pri 27. letih, imela je pet otrok. Z družino je živela v Neaplju, a je umrla stara komaj 36 let.

Nanjo je vplival dr. Otto Hartwig, ki je vodil nedeljske maše za nemško in švicarsko skupnost v Mesini, ki jih je Laura obiskovala pet let. Hartwig je organiziral kulturno življenje v Mesini, ko je začel zbirati sicilijanske pravljice. Za Lauro je menil, da je ena najbolj nadarjenih pripovedovalk, zato jo je prosil, naj izbere nekaj pravljic, saj sam ni znal sicilijanskega narečja. Laura je sicilijanski jezik odlično obvladala, zato je lahko zapisovala zgodbe, ki so ji jih pripovedovale sicilijanske ženske. Očitno je Gonzenbachova poznala nemške, verjetno Grimmove pravljice, mogoče celo francoske. Zanimivo je, da je pravljice takoj prevajala v nemščino, čeprav ni živela niti v Nemčiji niti v Švici. Hartwig in Kohler njenih zapisov nista veliko spreminjala, nista jih olup-

ševala, pustila sta nasilne konflikte, tudi zato, ker teh pravljic niso pripovedovali otrokom za lahko noč, tako kot so začeli brati pravljice bratov Grimm in Hansa Ch. Andersena.

Prva značilnost sicilijanske zbirke pravljic je njena internacionalnost. V zgodovini otoka so vidne sledi številnih kolonializatorjev (Grkov, Italijanov, Arabcev, Normanov, Špancev, Francozov, Avstrijcev, Angležev idr.), zaradi katerih je ljudstvo trpelo izkoriščanje in pomanjkanje. To je pustilo motivno-tematske prvine tudi v ljudskem izročilu. Invazije in vojne, rušenja, potresi, lakota, suše – so bili stalni spremljevalni dejavniki življenja na otoku, kjer so moški večinoma delali za veleposestnike, ženske pa so opravljale gospodinjska dela. Druga značilnost pričujoče zbirke ljudskih pravljic je realistična perspektiva. Sicilijanske pravljice se običajno začnejo s pomanjkanjem ali katastrofo (kralj in kraljica ne moreta imeti otrok, ko pa se jima želja končno izpolni, rodi kraljica žival ali prekletega otroka; zapuščeni ali ukradeni otroci morajo zaradi revščine ali pa zaradi iskanja sreče zapustiti dom; ženska išče moškega, da ga poniža; ljubosumni sorojenci se znebijo enega izmed njih; hčerka ali pastorka sreča mater ali mačeho, ki jo želi/ta ubiti; mladenič in mladenka morata izpolniti nemogočo nalogo idr.). Tretja značilnost zbirke je, da se pravljice zaključijo s tipičnimi povedmi – refreni, npr.: *Potem so živeli srečno in veselo, toda nas so pustili brez denarja; Ostala je srečna in vesela, toda mi še vedno ne moremo plačati rente; Živela sta srečno in zadovoljno, toda nas so pustili praznih rok; Praznovali so prelepo poroko in ostali so srečni in zadovoljni, toda mi smo sedeli in gledali in tako zapravili dan.* Kruto kaznovanje zlobnih na koncu pravljice, kjer dobro zmeraj premaga zlo, je četrta značilnost zbirke sicilijanskih pravljic. Zipes kruto kaznovanje zlobnih likov (zlobno kraljico skuhamo v olju in

jo vržejo psom, opolzkega duhovnika zažgejo in njegov pepel raztresejo, zlobno in grdo hčerko obglavijo in servirajo kot slano tunino njeni čarovniški materi, ipd.) razlaga sociološko, pravi, da se v tem kaznovanju odraža podrejen položaj sicilijanskega kmeta, ki so ga nadrejeni hudo izkoriščali. Peta značilnost je, da se pripovedovalec na koncu vedno distancira, najpogosteje pravi, da so pravljичni liki obogateli, on pa je ostal praznih rok.

Zipes se sprašuje, ali so te zgodbe sploh pravljice, saj so v njih prisotne tudi prvine legend, basni in šaljivih zgodb. Pogosto so temačne in grozljive, poslušalce in/ali bralce navdajajo z upanjem na lepše in boljše čase, izpolnjujejo tudi zatrte želje po globoki veri v magično in čudežno. Sicilijanski kmetje so v času nastajanja ljudskih pravljic opravljali garaška fizična dela, imeli so več 'služb'. V teh težkih razmerah so se sicer tolažili z univerzalno vero v čudeže, vendar so njihove pravljice – za razliko od večine evropskih, posebej Grimmovih pravljic – bolj realistične, njihovi junaki usodo pogosteje vzamejo v svoje roke in ne čakajo na čudeže. Predstavniki nižjih družbenih slojev so v sicilijanskih pravljicah praviloma zelo bistri ljudje. Vedno se posmehujejo svojim krutim nadrejenim, pogosto pa jih tudi kaznujejo, celo s smrtjo.

Zanimiva značilnost pričujoče zbirke je tudi poudarjena vloga jezika. Edino orožje sicilijanskih kmetov in drugih podrejenih so bile besede, zato pravljичna sporočila vsebujejo tudi sporočila o preživetju. V sicilijanskih pravljicah je pomembna gola resnica; bralci morajo biti torej posebej pozorni na uporabo besed, s katerimi so izraženi neustrezni socialni položaji. Besede prekletstva, čarobne besede in prislege določajo predvsem dejanja dobrih protagonistov, ki so v podrejenem položaju. Tipičen tak primer je lik malopridneža Giufe. Ta ljudski lik, ki ga poznajo skoraj vsi evropski narodi (npr.

nemški Hans, italijanski Pietro / Peppe, francoski Pierre, angleški Jack, danski Claus, lahko dodamo še slovenskega Jurčka itn.), je lik bedaka ali simplicisima (B. Bettelheim), ki ne loči prenesenega in dobesednega pomena besed, zaradi česar prihaja do usodnih zapletov in celo umorov.

V nekaterih pravljicah nastopajo tudi svetniki (npr. Jože, Marija, Jezus), vendar ne v religioznem kontekstu, ampak bolj v smislu čarobnih bitij, ki revnim prinašajo hrano, jim pomagajo pri delu, kaznujejo nepravične, predvsem pa vedno držijo dano besedo. Čudeži se dogajajo le tistim, ki vanje verjamejo, je eno od pravljичnih sporočil.

Sicilijanske pravljice ne govorijo le o antagonizmu med nadrejenimi in podrejenimi, ampak tudi o konfliktih med spoloma. Zanimivo je, da so ženski literarni liki bolj emancipirani kot v drugih evropskih pravljicah. Konci pravljic so, kar se tiče ženskih likov, za tiste čase zelo napredni. Ženske niso samo lepe, ampak tudi bistre. Kljub patriarhalnim odnosom si uspejo izboriti vsaj položaj, ki izključuje nasilje.

Mnoge sicilijanske ženske so pobegnile od doma, potovale, se zaposlile kot varuške. Pomembno je, da so usodo vzele v svoje roke. Na poti osamosvajanja pa so jih v dobesednem in prenesenem pomenu čakali nasilneži, celo sadistični morilci. (*The Story of Of My, The Robber with a Witch's Head*). Če primerjamo motivno-tematsko podobne pravljice v Grimmo-vi in inačici L. Gonzenbach, lahko na osnovi primerjalne analize ugotovimo, da so Grimmove ženske pravljичne osebe pasivne žrtve, ki so kaznovane, ko želijo pobegniti ali se osamosvojiti. Pri Gonzebachovi pa ženskam uspe ukaniti mater/čarovnico in pobegniti, celo s princem. Grimmove pravljice socializirajo ženske bralke tako, da se identificirajo s pravljичnimi junakinjami, ki so nemočne, trpne in najpogosteje v vlogi žrtve. Pri

Gonzebachovi pa so pravljичne osebe močne in aktivne in nimajo vloge žrtve. Zbirko ljudskih pravljice Laure Gonzenbach je težko razglasiti za feministično ali subverzivno, še težje pa je zanikati, da njene pravljice teh prvin nimajo.

Čeprav so bile sicilijanske pravljice pripovedovane tudi otrokom, niso očiščene nasilnih prizorov in nasilnežev. Gonzenbachova je želela ohraniti avtentičnost pripovedovanja in ni spreminjala oz. prilagajala zapisanega gradiva, kar je značilno za brata Grimm. Če upoštevamo dejstvo, da v 19. st. ni bilo sodobnih sredstev za zbiranje ustnega izročila, da so zbiralci imeli le (gosje) pero, črnilo in papir, je Laura Gonzenbach izredno veliko naredila. Zanimivo, da je sicilijansko narečje prevajala v nemščino, pri čemer ji je pomagala sestra Magdalena. Hartwig in Kohler sta njene zapise zelo malo popravljala in spreminjala. Hipotezo, da je je bistvena razlika med zapisom moških zapisovalcev, npr. bratov Grimm, in ženske zapisovalke Gonzebachove, bi bilo potrebno dodatno raziskati. Laura Gonzenbach je poslušala pravljice v sicilijanskem narečju, zapisala jih je v nemščini in jih poslal Ottu Hartwigu, Reinhold Kohler pa je besedila uredil v knjigo z ozirom na tip pravljice.

Zanimivo je tudi, kako je Zipes odkril zbirko Laure Gonzenbach. Jack Zipes, prevajalec Grimmovih pravljic in vodilni znanstvenik na poročju preučevanja pravljic, je v devetdesetih letih na enem izmed svojih številnih potovanj po Italiji našel v antikvariatu zbirko njenih pravljic. Ni jih takoj prebral, saj ni znal sicilijanskega narečja. Ko pa je leta 1995 šel v Italijo na študijsko potovanje, jih je začel brati in preučevati. Šele leta 2000 se je odločil, da jih prevede, vendar je moral najprej končati druge projekte. Potreboval je »sabatikal« ali »sobotno leto«, da jih je lahko začel znanstveno raziskovati. Sicilijanske pravljice so se mu zdele zelo drugačne tudi zato, ker

niso cenzurirane. Zbirko je opremil s tehtnim uvodom in študiosnimi anotacijami v skladu z medbesedilnimi povezavami, folkloristično teorijo in indeksom motivov finskega znanstvenika A. Aarneja in ameriškega znanstvenika S. Thompsona. Gre za izjemno literarno odkritje, vredno nadaljnega preučevanja, ki bo najbrž prineslo nova spoznanja o modelih ljudske pravljice.

Milena Mileva Blažič

1000 UND 1 BUCH 2005

1000 und 1 Buch, *Das Magazin für Kinder- und Jugendliteratur* (Tisoč in ena knjiga, časopis za otroško in mladinsko literaturo) je avstrijski časopis, ki ga izdaja AG Kinder- und Jugendliteratur, katere člani so: Büchereiverband Österreichs, Institut für Jugendliteratur, Österreichischer Buchklub der Jugend, Österreichisches BibliotheksWerk in STUBE – Studien- und Beratungsstelle für Kinder- und Jugendliteratur. Na leto izidejo štiri številke, ki so tematsko zaokrožene ter bogato ilustrirane. Poleg strokovnih člankov so v vsaki številki recenzije knjig in drugih medijev, predstavljene so nove strokovne knjige, ki obravnavajo mladinsko literaturo, založništvo, knjižničarstvo in promocijo branja. Predstavljeni so tudi posamezni avtorji, Karla Schneider, dobitnica avstrijske nagrade za otroške in mladinske knjige Österreichischer Kinder- und Jugendbuchpreis 2005 v št. 2, ilustratorke Stefanie Harjes, Sybille Hein in Melanie Kemmler ter ilustrator Jens Rasmus v št. 2, Angelika Kaufmann, ki je prejela avstrijsko priznanje za mladinsko literaturo Österreichischer Würdigungspreis für Kinder- und Jugendliteratur 2005, v št. 3 in Roald Dahl v št. 4.

»Das Lesen ist nicht meine Sache ... ich lasse mir lieber vorlesen« (Branje mi ne gre ... raje vidim, da mi kdo bere) je Goethejev stavek, ki napoveduje osrednjo temo prve številke o branju, pripovedovanju in poslušanju. V zadnjem času se zelo poudarja, kako pomembno je, da otrokom beremo. Švicarski avtor in terapevt Jürg Schubiger govori v prispevku »Abends ist immer ein Buch auf Besuch« (Zvečer pride vedno na obisk knjiga) o dolgoletni tradiciji branja otrokom pred spanjem in kako pomembne so zgodbe za otrokov nadaljnji razvoj. Zgodbe vzpostavljajo vezi med ljudmi, med različnimi kraji in različnimi časi. Zgodbe, ki so nam posredovane v krogu družine, nam dajo tudi vedenjske vzorce, ki nas spremljajo vse življenje. Trikotnik pripovedovalec, poslušalec, zgodba oziroma bralec, poslušalec, knjiga je že v preteklosti pokazal specifične socialne in kulturne odnose. Nekaj primerov:

5. stoletje pred našim štetjem. Neka Grkinja sedi na stolu, odvija papirus in bere, glasno bere sama sebi, da bi prebrano razumela (tiho branje se pojavi šele 1500 let kasneje), saj je tekst neskončna vrsta črk brez razmakov in ločil. Tu sta bralka in poslušalka ista oseba.

Okrog 530. Samostan Montecassino. Menihi sedijo pri jedi. Eden jim bere. To je uvedel že Benedikt, a z opozorilom, da se bralec ne sme prevzeti, ostati mora ponižen v odnosu do bratov.

Okrog 1320. Univerza v Bologni. Za katedrom sedi učitelj, na mizi leži odprta težka knjiga. Na drugi strani sedi skupina mladih mož. Učitelj jim bere iz knjige (die Vorlesung). Tako študentom ni treba kupiti drage knjige, poslušajo učitelja in si zapisujejo. Tu se avtoritaren učitelj poveže z avtoriteto knjige, učenci so poslušalci in zapisovalci tega, kar so slišali. Do danes se je za univerzitetna predavanja ohranil naziv »die Vorlesung«.

Sreda 15. stoletja. Orléans. Ob zimskih večerih se zbirajo meščanke. Ena od